

ERZİNCANLI HATTATLAR VE HAT ÇALIŞMALARI ÜZERİNE NOTLAR

CALLIGRAPHERS FROM ERZINCAN AND NOTES ON CALLIGRAPHY WORKS

Tahir Erdoğan ŞAHİN*

ÖZET: Bu çalışmada Erzincan asıllı mücellit ve hattatlar hakkında özet bilgi verilmiş ve bazı hattatlara ait yazı örnekleri dikkatlere sunulmuştur. Hattatlar hakkındaki bilgi verilirken kronolojik sıraya uyulmaya özen gösterilmiştir. Marko Polo'nun Erzincan hakkındaki notlarına da dikkat çekilmiştir.

Anahtar sözcükler: Erzincanlı Hattatlar, Hat Sanatı.

ABSTRACT: In this study, summaries were given about Erzincan aged booklets and calligraphers and Some writing examples of calligraphers are presented. We followed the chronological order while giving information about calligraphers. Attracted attention to Marco Polo's notes about Erzincan.

Keywords: Calligraphers from Erzincan, Calligraphy Art.

1. GİRİŞ

Hat, İslâm sanatları içerisinde özgün bir yere sahiptir. Mimaride, kitaplarda, fermanlarda, cüzlerde, hilye'lerde, bildirilerde vs. pek çok unsurda yer almakla; güzelliğin yaygın bir yansıması olarak karşımıza çıkar. Deyim yerindeyse “beşikten mezara (kitabeleri) değin” İslâm toplumuyla iç-içe yaşamış ve yaşatılmıştır.

Erzincan'ın hat sanatıyla olan ilgisi oldukça uzun asır sürelerine gitmektedir. Erzincan'daki Mevlevîlik hareketlerine bakıldığında, bazı Erzincanlıların hatla olan ilişkileri hakkında da ipuçları elde etmek mümkün oldu. Konuyla ilgili olarak karşımıza çıkan hattatlar ise: *Gevher-şâd* ve *Osman oğlu Hasan* adlı zatlardır.

Gerek *Gevher-şâd*'ın ve gerekse *Osman oğlu Hasan*'ın bizatihi Erzincanlı olduğuna ilişkin bir kayda rastlamadık. Ancak, olayların izahi; onların Erzincanlı olduğuna dair bizde bir kanaat uyandırdı.

Erzincanlı hattatlara geçmeden evvel bir hususu da vurgulamak gerekir: Hat da dâhil pek çok sanat ve zanaat açısından Erzincan, Selçuklu döneminin en önemli merkezlerinden biridir. Örneğin; 1271 yılı sonlarında Erzincan'a uğrayan Marko Polo şu ifadeyi kullanır: “*Erzincan; Dünyanın en iyi ve vasıflı kitap cildi burada yapılır.*”

Unutmamak gerekir ki, mücellitlik yalnızca kitap ciltlemekle sınırlanmaz. Bu durum, kitap yazımı ve tezhiple de yakından ilgilidir. Ayrıca Marko Polo, Erzincan halkının sanatkar olduğunu, çeşitli el işleriyle uğraştığını belirtmiştir. (Dokuman, 1977, s. 21) Daha başka kaynaklar, Erzincan'da üretilen bir çok mal yanı sıra, el sanatlarının uluslar arası pazarlarda aranılanlar arasında olduğunu kaydederler.

1. Gevher-şâd: Erzincanlı Celâleddin Muhammed-i Münecini in isteğiyle, Şemseddin-i Tebrizi'nin *Makaalaat*'ını H.789 (1387) yazmıştır. Bu nüsha, Münecim'den sonra halifesi Müstencid'e geçer.

* Emekli öğretim üyesi, Erzincan-Türkiye.

Ayrıca, Mevlâna Müzesi İhtisas Kütüphanesindeki 211 no'da kayıtlı *Fîhi mâ Fih*'in kimin inhisarında olduğunu kaydeden notlar da Gevher-şâd'a ait olduğu kaydedilmiştir.

2. Osman oğlu Hasan: 1368'de Mevlânâ'nın *Divan-ı Kebir*'ini yazmıştır. Ona bu kitabı yazdıran zat ise, yukarıda adı geçen Müstencid'in babası Abu'l maâlî Şerafeddin Satı'l Mevlevî'dir.

Müstencid, babasının isteğiyle Hasan'a yazdırılan bu nüshayı, 16 Mayıs 1409'da Konya Mevlâna dergâhına vakfetmiştir. (Şahin, 1997, s. 123-141)

3. Ebu Bekir Firdevsi: Erzincanlı olan bu zat, iyi bir hat tahsili görmüş, küçük ruznâme hulefasından Seyyid Mehmed Efendi'den mesleğinin ilerlemesi için ders almıştır.

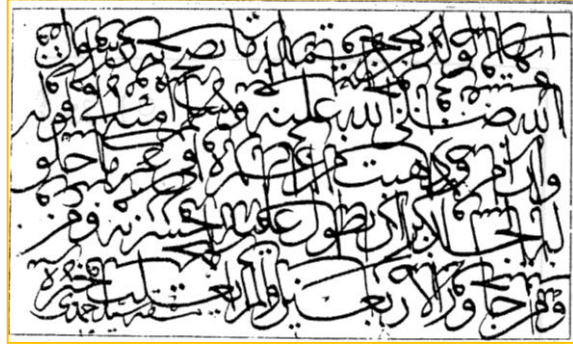
Eser yazıcıları zümresine dâhil olup, divanî ve cels dalında üstün başarılı, bu sanatta yüksek derecede yetenekli ve şöret sahibi kalem erbabıdır. Bilehare devlet hizmetinde olarak Anadolu yakasının muhasebe işlerinin yazıcılığında bulunmuş, daha sonra bu vazifeden alınmıştır. (Tuhfe-i Hattatın, s. 137) H.1136 (1723/24) tarihinde vefat etmiştir. İstanbul Mahmut Paşa Camii pişigâhı mihrabında metfundur. (Kemalî, 1932, s. 273)

4. Seyyid Mehmed bin Ahmed: XVIII. Yüzyıl hattatlarından. Sülüs ve neshî dalında Hüseyin Habli'den ders almış, devrin hat üstadı Hafız Osman'ın metodunu izlemiştir.

Yetenekleri göz önüne alınarak Galatasaray'da muallimlik vazifesine getirilmiş, 1199 (1785) de vefat etmiştir. (Tuhfe-i Hattatın, s. 389; Kemalî, 1932, s. 274)

5. Seyyid Mehmet Hamdi (Karalamacı) : Erzincanlıdır. Babasının adı Ahmed'dir. Sülüs ve nesihi, Habli (İpçi Hüseyin) Efendi'den nakşetmiş ve icazetini ondan almıştır. (Rado, s. 176-177) Başlangıçta Hafız Osman Efendi'nin tarzına heves etmiş ve bir süre bu yolda gitmiştir. Hattatların ileri gelenlerindedir. Galata Sarayında hocalık yapmıştır. Fazla karalama yaptığı için ve her karalamasının altına adını yazdığı için "Karalamacı" diye tanınmıştır. H.1199 (M.1784) tarihinde vefat etmiştir.

(Resim 1: "Karalamacı" diye anılan Hattat Hamdi'nin (Karalamacı) bir karalaması.)

6. Mümtaz Efendi: Ebubekir Mümtaz Efendi balmumu tüccarından Hacı Mustafa Ağa'nın oğludur. 1810'da (H. 25 Şaban 1225) büyük babası Kurna Kâtibi Eğinli Hacı Ali Efendi'dir.

Büyük babasının tavassutuyla Divan-ı hümayun kalemine girmiş, sonraları çalışkanlığı ve yeteneği sayesinde daha yüksek makamlara çıkmıştır. Hariciye nezareti ve kâletliği, serasker müsteşarlığı, Mısır hidiviyeti Kapu kethudalığı yaptığı görevler arasındadır.

1871 (18 zilki'de 1287) de vefat etmiş, Yenikapı Mevlevihanesi, mezarlığına defnolunmuştur. Güzel rık'a yazmakla meşhur olanlardandır. İbnülemin Mahmud Kemal, babası Mehmed Emin Paşa'nın da Mümtaz Efendi'den yazı dersi aldığını kaydeder.¹

Resim 2: Mümtaz Efendi'ye ait bir yazı. (İbnülemin Mahmud Kemal koleksiyonundan).

7. Ahmet Hilmi Efendi: Hattat ve mütezzhibdir. Elimizde Ahmet Hilmi Efendiye ait 4 sahifelik (2 yaprak) bir tezbih sayfası, bir yazımız Kur'an ve iki yüzü Arapça yazılı bir not bulunmaktadır.

Öğrencilerinden Seyyid Ömer'e ait bir Kur'an 1276 tarihlidir. Buna dayanarak, Ahmet Hilmi Efendi'nin H.XIII.yy. başlarında (M.XVIII.yy. sonu – XIX.yy. ilk yazısı) yaşadığını anlamaktayız.

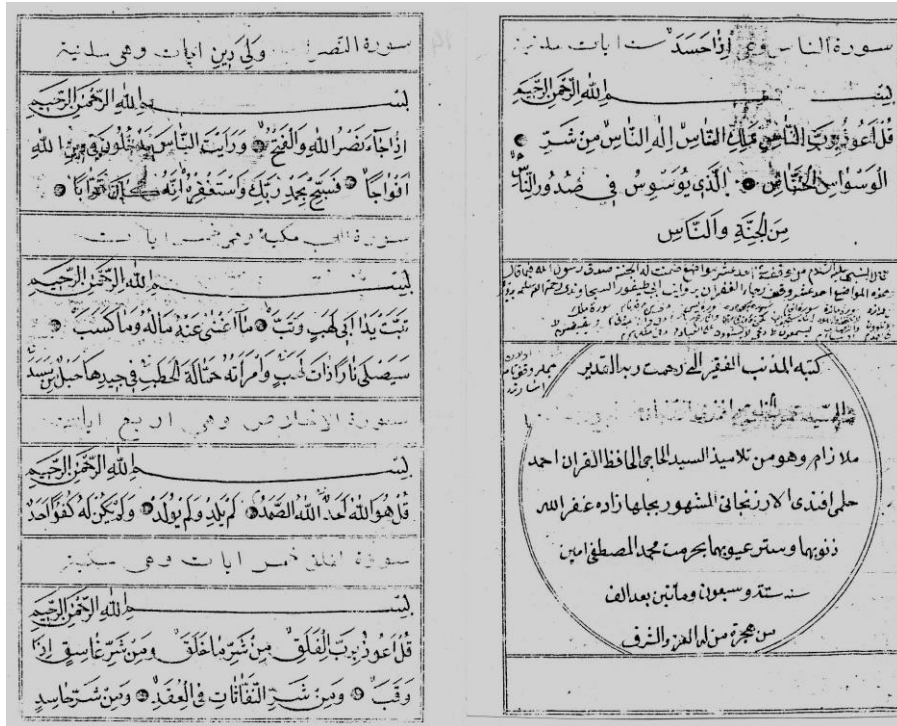
Resim 3: Ahmet Hilmi Efendi'ye ait 1.Arapça kayıt, 2-3. Kur'an yazması sayfaları.

¹ İbnülemin Mahmud Kemal İnal'in *Son Hattatlar* (İstanbul 1970, s. 729-734) adlı eserinde hakkında oldukça geniş malumat verilmiştir.

Resim 4: Ahmet Hilmi Efendiye ait bir tezhip

8-Seyyid Ömer Erzincanî: 1276 (M. 1860) yılında yazdığı bir Kur'an'ın ancak iki sahifesinin fotokopisini elde ettik. Söz konusu kitabın temellük yazısında onun Ahmet Hilmi efendinin talebelerinden olduğu ve yazdığı Kur'anı vakfettiğini öğreniyoruz. Kitap oldukça yıpranmış olduğu için, isminin tamamı ve kitabın hangi kuruma vakfedildiğini okuyamadık.

Resim 5: Seyyid Ömer Erzincanî'ye ait H.1278 tarihli Kur'an yazısından iki sayfa.

9. Cemaledin Efendi: Eğinli Zeynülabidin'in oğludur. Molla ve müftülük görevlerinden başka tıbbiye tahsili yapmış; Anadolu ve Rumeli kadı askerliği görevleri de yürütmüştür. 1884

(17 Receb 1301) de vefat etmiş, Haydar Paşa kabristanına defnedilmiştir. Natuk, tıbbi, musikişinaslığı yanı sıra sülüs tarzında yazan hattattır.²

Resim 6: Cemaleddin Efendi'ye ait yazı örneği.

10. Hafız Bekir Sıddık Efendi ve Hallaçzâde Hafız İsmail Fehmi İspartavî: Elimizde bulunan H.1284 (M.1868) tarihli yazma Kur'an "Hallaçzâde" diye alınan İspartalı Hafız İsmail Fehmi Efendi tarafından yazılmıştır.

Kitap Erzincan'da bulunmuştur. Hallaçzâde'nin hocası olarak Sıbyan mektebi hocalarından Hafız Bekir Sıddık Efendi işaret edilmiş. Ne var ki bu zatın memleketi hakkında her hangi bir izah yoktur.

Resim 7- 8 :Hafız İsmail Fehmi İspartavî tarafından H.1284 tarihinde yazılan Kur'an'dan sayfa örnekleri.

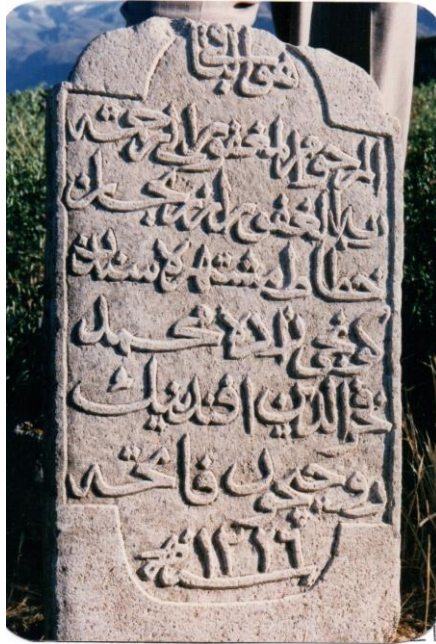

² Geniş bilgi için bak. İbnülemin M. K. İnal, **Son Hattatlar**, . 78- 79.

11. Küçük Ali Efendi: H. 1305'de Eğin'in Bahçe Mahallesinde doğmuş olup, Hoca Kamil Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini mahalle mektebinde, Eğin Rüştiyesi'nde okur. Hoca Niyazi Efendiden Hüsnu'ü-Hat dersi alır. Sülüs, Tâlık, Rik'a, Nesih, Kûfi vs. tarzda yazı ustalığı kazanır.

Bilahare İstanbul Fatih Medresesi'nde tahsilini tamamlar. İcazetini buradan almıştır. Ayrıca Hoca Feraiz Hacı Nuri Efendiden “ferâiz” dersi okumuştur. Farsça ve Arapça konusunda muktedir olan K. Ali Efn. İstanbul'un bazı mekteplerinde dersler vermiştir. I. Cihan Harbi'nde Kafkas Cephesi'nde bulunmuş ve Batum'da yararlanmıştır. Cepheleyken babası Kâmil Efendi'ye gönderdiği “Arzuyû Vatan” adlı şiiri ünlüdür. 1966'da vefat etmiştir.

Resim 9: Hüvelbâki el-merhum el mağfur ilâ rahmeti rabbih'il gafur Erzincan hattat müştehrisinden Göncizâde Mehmet Fahreddin Efendi'nin ruhu için Fâtîha. Sene. 1326.

12-Mehmet Fahreddin Efendi: Hakkındaki bilgimiz, Beybağı Mezarlığında tesadüf ettiğimiz mezar taşı kitabesine dayalıdır.

Söz konusu kitabede “Hüvelbâki el-merhum el-mevhur ilâ rahmeti rabbih'il gafur Erzincan hattat müştehrisinden Günüzâde Mehmet Fahreddin Efendi'nin ruhu için fâtîha-sene 1326” yazılıdır. Buna göre vefat tarihi mîladi olarak 1911'dir.

13. Ali Şâmil (Atasoy) Hoca: Cengerli Köyü'ndendir (Ref.Erzincan) . H. 1308 (1891) de doğmuş, 3.XII. 1972 yılında vefat etmiştir. Babası Osman Efendi'dir.

Rüştiye mezunu olan A.Şamil Hoca, hattatlığa bu yıllarda merak sarmış, başta silüs olmak üzere, birçok yazı çeşidi üzerine çalışmalar yapmıştır.

Görme imkânı bulduğumuz çeşitli kitap ve eşyalarından, ayrıca torunlarından aldığımız bilgiler sonuca, onun hattat, müzehhib ve mücellit olduğunu biliyoruz.

Resim 10: A. Şamil Hoca (Atasoy)

Fevkalade maharetleri olan A.Şamil Hoca'nın çok miktarda mühür kazdığı; hatta bir keresinde, Akdağmadeni'ne uğradığı zaman, kaymakamın kaybolan mührünün aynıını yaptığı bilinen maharetleri arasındadır. Bunların yanısıra; ince demircilik, oymacılık, marangozluk, dişçilik, berberlik gibi pek çok işlerde de maharet sahibidir.

Araştırmaya ve bilmeye olan merakı, bir gecede 98 sahifelik bir kitabı tab etmesine sebep olmuştur. Halep vilâyetiyle ilgili bu eser hâla mevcut durumda olanlar arasındadır.

Birçok hattat gibi, kendi mürekkep, boya ve kalemini kendi yapan A.Şamil Hoca şu resmî görevlerde bulunmuştur. Fahri Kur'an kursu hocalığı, Cengerli, Pusans ve Tuğut (Kuruçay) köylerinde imamlık; Refahiye merkez imamı, müftü vekilliği.

Refahiye, Bahaddin Paşa Köprüsü kitabesi dahil, birçok mezar taşı kitabesi yazmıştır. Mezarı Terzi Baba'da kabristanındadır.

Resim 11: A. Şamil Atasoy'un nüshasını çıkardığı kitaplardan birine ait sayfa örnekleri.

14. Yusuf Ergün (Erzincanî): 1956 yılında Erzincan'da doğdu. İlkokul ve İmam Hatip Lisesi'ni bu şehirde bitirmiş (1976), İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nden mezun olmuştur. (1980)

Hat sanatına karşı ilgisi İmam Hatip Lisesi'ndeki öğrenciliği döneminde başlamıştır. Erzincan bakır el işçiliğini öğrenmiş, ilk hat örneklerini bakır levhalara aktarmıştır. 1976'da İstanbul'da Hattat Hamid Hoca ile tanışır, ondan ders alır.

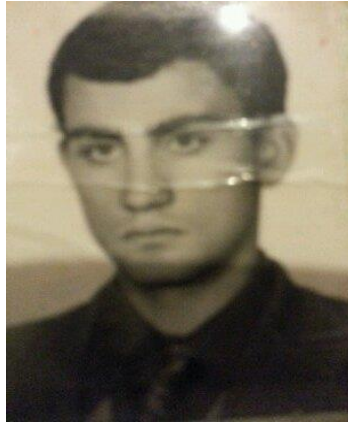
Resim 12: Yusuf Erzincani'nin çalışmalarından bir örnek.

Hafız Kemal Batanay'dan ta'lik, rık'a meşk eder. Emir Saraç ve Ali Yakup gibi hocalardan ders alır. Araçcasını geliştirir.

“Yusuf Erzincani” imzasını kullanmıştır. Mütevazı bir hayat yaşamış, iki yıl süren bir hastalık sonunda İstanbul'da vefat etmiştir. (25.1.1985) mezarı Erzincan Terzi Baba mezarlığındadır. Çok sayıda hat çalışması vardır. Birçoğu dergi ve gazetede yayınlanmış, bazı hat sergilerinde teşhir edilmişlerdir.³

Resim 13: Yusuf Ergün

15. Rıfki Kaymaz: Şair, yazar, hattat. 22 Şubat 1950 Erzincan'da doğdu. Erzincan Lisesini ve Erzurum Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünü bitirdi (1972). Seydişehir Mahmut Esat Lisesinde, Ankara Polis Kolejinde edebiyat okuttu. Polis

³ **Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı**, Ankara 1986, Ayrıca, Rıfki Kaymaz tarafından Yusuf Erzincani'yi konu edinen bir yazı için bak. **İslâm Dergisi**, Mart 1985, s. 323-324.

Akademisinde Türk Dili okutmanı oldu (1990-1998). Milletvekili danışmanlığından emekliye ayrıldı.

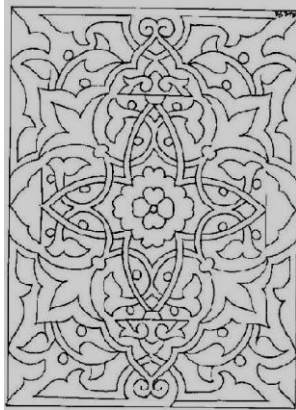
Şairliği ve yazarlığı yanında bakır el işlemleri ve bakır üzerine yaptığı hatlarıyla tanınmıştır. Bakır işleme üzerine yurt içinde ve dışında sergiler açmıştır.

Resim 14: Rifki Kaymaz

Şiir ve yazıları: İttihad, Bugün, Yeni Devir, Millî Gazete, Adımlar, Tohum, Hareket, Çile (Diyarbakır), Millî Gençlik, Muştu (kurucusu), Hisar, Maveria, Türk Edebiyatı, Millî Eğitim, Zaman, Vakıf gibi dergi ve gazetelerde çıktı. Gazetelerde kültür sayfaları hazırladı. Çocuk Edebiyatçıları ve Sanatçıları Birliği kurucularındandır. Türkiye Yazarlar Birliği Yönetim Kurulu üyeliğinde de bulundu.

Resim 15-16: Rifki Kaymaz'a ait işlemlerden iki örnek.

Şiirleri: Muştu (1983), Sıla Türküsü-Erzincan'da Bir Kuş Var (1998). Çocuk Şiirleri: Küçük Çeşmenin Tatlı Suyu (2000), Sevginin Gülleri (2002). Araştırmaları: Bütün Yönleriyle Erzincan (M. Bayrak, H. Özdemir ile, 1982), Osmanlı Padişahlarının Tuğraları (2000). Antolojileri-ansiklopedileri: Günümüz Yazarlarından Seçme Hikâyeler (B. Coşkun, S. Er ile, 1987), Mehmet Âkif ve Gençlik (Abdullah Çınar adıyla, 1987), Günümüz Şairlerinden En Güzel Çocuk Şiirleri (1995), Gençlik Kültür Ansiklopedisi (2 cilt., S. Er, E. Kücüt ile, 1996), Bir Demet Şiir (Çocuklar için antoloji, 2001), Şiir Defteri (2003). Ayrıca ders kitapları da yazmıştır. 22 Şubat 2010 tarihinde kalp krizi sonucu hayatını kaybetmiştir.

Resim 17: Ođuz Özlök ve yaptığı çalışmalardan örnekler.

Erzincan'da el sanatlarının uzun ve köklü bir geçmişi olduğu bilinmektedir. Günümüzde, başta bakır yüzeylerine olmak üzere çeşitli teknikler kullanılarak bu geleneği devam ettiren bazı sanatçılarımız bulunmaktadır. Adnan Kılıç⁴ ve Ođuz Özlök bunlar arasındadır.

KAYNAKLAR

- Dokuman, I. F. (1977). *Marco Polo Seyahatnamesi*. İstanbul.
- İnal, İbnülemin M. K. (1970). *Son Hattatlar*. İstanbul.
- Kaymaz, R. (1985). Yusuf Erzincanî. *İslâm Dergisi*, Mart 1985, s. 323-324.
- Kemalî A. (1932). *Erzincan*. İstanbul.
- Rado Ş. *Türk Hattatları*. İstanbul.
- Şahin, T. E. (1980). Erzincan'da Bakırcılığın Öyküsü, Bakır Resim Sanatı ve Adnan Kılıç. Erzincan: *Dođu Gazetesi*.
- Şahin, T. E. (1997) Erzincan'da Mevlevilik Hareketleri. 9. *Millî Mevlâna Kongresi (Tebigler)*. Konya: 15-Aralık. *Tuhfe- i Hattatin*.
- Türkiye Kültür ve Sanat Yıllığı*. (1986). Ankara.

⁴ Daha geniş bilgi için bkz. Tahir Erdoğan Şahin, Erzincan'da Bakırcılığın Öyküsü, Bakır Resim Sanatı ve Adnan Kılıç. Erzincan: *Dođu Gazetesi*. 1980.